

M. TAYYIP GÖKBİLGİN, *Millî mücadele başlarken, Mondros müta-rekesinden Sivas kongresine*, birinci kitap. Türkiye İş Bankası Atatürk ve Devrim serisi Numara 5. Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1959, VIII, 195 sahife ve metin dışı 10 resim, fiyatı T. L. 6.

“Türk ihtilâlinin, henüz ilmî ve tam bir tarihinin şimdiye kadar yazılamayıp, bunun, en ince noktalarına kadar ilk elden vesikalara dayanarak yazılmasıyla mümkün olduğu bir hakikattir¹. Atatürk’ün nutkunun, tarih için en başta gelen bir kaynak olarak kıymetini muhafaza ettiği şüphesizdir. Fakat, bu büyük eser, millî mücadeledeki azim ve enerjile âdeta bir solukta denecek kadar kısa bir süre sayılabilecek üç ay içinde yazıldığı gibi Osmanlı ve yabancı arşivlerinden faydalanamamıştır. Nutukta² zikredilen kaynaklar bile (Meclis tutanakları, Vekâlet dosyaları, basın koleksiyonları) zaman darlığından ötürü, ancak, dar bir ölçüde kullanılabilmiştir. Bu satırların yazarı “Millî Mücadele”nin en önemli olaylarını, Nutuk, Hâkimiyeti Milliye ve Takvim-i Vekayi’e dayanarak “Tarih Takvimi” şeklinde, sunmak cesaretinde bulunmuştu³. Bu, ancak tarihin ilmî bir şekilde yazılması için zaruri olan bir malzeme derlenmesinin mütevazî bir başlangıcı sayılmalıdır. Bunun içindir ki “bundan bir müddet evvel, Türk Tarih Kurumu’nun, Türk İnkilâbı Tarihi üzerinde yeni tetkikler yapılmasını, vesikalar toplanmasını ve bunları, tahlil veya terkip eserleri olarak neşretmeyi kararlaştırmış olmasını⁴ selâmlamak ve sevinçle karşılamak gerekir.

Türkiye İş Bankasının “Atatürk ve Devrim Serisi” içinde, M. Tayyip Gökbilgin, Başvekâlet Arşiv dairesinde yapmış olduğu incelemelerinin ve çalışmalarının meyvasını, Sivas kongresine (4 Eylül 1919) kadar geçen olayları içine alan birinci cilt halinde, yayınlamış bulunmaktadır. Yazar, bu incelemelerinde, çok zengin olan “Meclis-i Vükelâ Mazbataları”ndan başka önemli İstanbul gazetelerinde çıkan makaleleri de değerlendirmiştir. Sayın Profesör, bununla, bir kaç yıl önce İngiliz hükümetince yayınlanmış olan vesikaları⁵ ve “Harb Tarihi Vesikaları Dergisi”ni pek faydalı bir şekilde tamamlamış bulunmaktadır.

¹ Tevfik Bıyıklıoğlu, Atatürk Anadolu’da (1919-1921), Ankara 1959, S. VII, 28; Krş. Yunus Nadi “Türk’ün tarihi müverrihini bekliyor” Nadir Nadi “Halâ bekliyor” (Cumhuriyet, 6. VII. 1930 ve 7. V. 1955).

² Nutuk, 1934 baskısı, C. II, S. 1.

³ G. Jaeschke (Niyazi Recep Aksu), Türk İnkilâbı Tarihi Kronolojisi, İstanbul 1939, 1941 (Türk İnkilâbı Tarihi Enstitüsü: II, IV).

⁴ Gökbilgin, Millî Mücadele başlarken, S. VII.

⁵ İngiliz dış politikasına dair vesikalar 1919-1939, birinci seri, C. IV, Londra 1952.

T. Kökbilgin şimdye kadar bilinmeyen, fakat tarih araştırmacıları için son derece önemli bir çok vasıtalar verdiğiinden ilim âlemine önemli bir hizmette bulunmuştur. Ne yazık ki, belki, daha akıcı bir metin sunabilmek kaygısıyla, bu vesikaların çoğu özet olarak verilmiştir. Aslında çok dramatik olan bu devrin tasviri de gerçekte bir roman gibi çok heyecanlı ve meraklı bir şekilde okunur ve şüphesiz, geniş muhitlerde okuyucusu da çok olur. Fakat, yazar, kullandığı vesikaların tam metnini vermiş olsaydı bilim dünyasına daha büyük hizmet etmiş olurdu.

Eserin, büyük bir merak ve alâka ile beklediğimiz devamında, bu münasebetle iki küçük dileğimizi buracıkta sunmamıza müsaadelerini rica ediyorum: Her şeyden önce, kullanılan vesikalarda verilen malzemenin kıymetlendirilmesi bakımından "Mayıs sonlarında, Haziran ortalarında" denecek yerde, bunların tam tarihini yazmakta fayda vardır. Bundan başka, yabancı isimlerin yazılışında aslındaki imlâyı muhafaza etmek arzuya değer. Meselâ Calthorpe yerine Galtorp veya Sterghiades yerine İstriadi yazılmamalıdır. 27 inci sahifede olduğu gibi meselâ Romieu derken bu hususa riayet olunmuştur.

Yazar, eserini 4 kısma ayırmıştır:

- I— Mondros mütarekesinin memlekette yarattığı tepkiler (1 Kasım-Aralık 1918)
- II— İşgaller ve müdahaleler karşısında Tevfik Paşa hükümeti güç durumunda (Ocak-Şubat 1919).
- III— Damat Ferit Paşa hükümeti iş başında (Mart-Mayıs 1919).
- IV— Millî hareketler ve Mustafa Kemal.
- V— İzmir'in işgali ve bunun vatan sathında yarattığı akisler (Amasya tamimine "22 Haziran" kadar).
- VI— Mustafa Kemal Paşa millî hakların ve mücadelenin başında: Amasya tamimi (Haziran-Temmuz 1919).
- VII— Erzurum kongresi ve tesirleri, umumi vaziyet (Sivas kongresine kadar).

Bu tartışmanın çerçevesi içinde, yazarın önümüze serdiği bütün bir vesika hazinesini, bütün teferruatıyla gözden geçirmek mümkün olamayacağından burada ancak bazı noktalarına dokunmakla yetinmek zorundayım. Yalnız 26 Mayıs 1919 "Şuray-ı Saltanat" konuşmaları tutanağı 93-119 sahifeleri doldurmaktadır. Herhangi bir karar alıma hakkı olmadan sırf istişari bir mahiyette olan bu toplantıya katılan, bir taraftan çeşitli Müdafaa-i Hukuk Cemiyetlerinin milliyetçi olan temsilcileriyle Damat Ferid'in mutavaat politikasını destekliyen Hürriyet ve İtilâf temsilcilerinin hepsi, aralarındaki zıddiyete rağmen, aşağıdaki nokta üzere mutabık kalmışlardır: 30 Ekim 1918 mütareke hattı içinde kalan Türk topraklarının, dünya harbi sıralarında yapılan gizli andlaşmalarla tasarlandığı gibi parçalanmasının önüne, mutlaka geçilmelidir. Bununla beraber saltanat şûrası, bu gayeye ulaşmanın tek çaresini, Wilson prensiplerinden 12 inci maddesinin uygulanmasında, Amerika mandasını, eğer bu devlet kabul etmeyecek olursa İngiliz mandasını istemekte görüyordu. Bununla beraber, bu toplantıda konuşanlardan yalnız Galip Kemali Söylemezoglu, o vakitler, Muustafa Kemal'den başka hiç kimsenin inanmadığı başka bir ihtimal üzerinde durmuştu. Galip Kemali Bey: "Ancak, Avrupa'ya anlatmalıdır ki, harbe

girdiğimiz dakikadan itibaren hakkımızda verilmiş olan kararlar eğer insafsızca tatbik edilmek istenilirse bu memleket yekvücut olarak isyan edecektir⁶.

Aşağıdaki mülâhazalarda bulunmaklığima da müsaadelerini rica ederim:

S. 5: 13 Kasımda, müttefik donanmasıyla birlikte İstanbul'a "Averof" adlı Yunan gemisi de gelmişti.

S. 16 Resim: Mondros mütarekesini imzalayan Türk heyeti, Bahriye Nazırı Rauf Bey (Orbay), Hariciye müsteşarı Reşat Hihmet Bey ve Erkânıharp Kaymakamı Sadullah Beylerden ibaretti. Resimde Rauf Orbay'ın yanında oturan zat Hariciye müsteşarı Reşat Hikmet Beydir.

S. 24: Niye bu sırada (ne zaman) bir Fransız ve üç İngiliz har gemisi Samsun'a gelmiş.

S. 50 : Almanya ile Avusturya-Macaristan'ın şeklen, kapitülasyonların kaldırılması 1914 de protesto etmiş oldukları doğrudur. Bununla beraber, bu devletler, bunların yerine, eşit şartlar dahilinde "Hukuk muahedeleri" akdetmişlerdi (11-1-1917 ve 12-III- 1918; Bak. Düstur, cilt IX, S. 466).

S. 53 : 25 Martta, 1293 de tatbiki konan seçim kanununa bir zeyil olarak kanuniyet kesbetti. Böyle bir Kararname Takvim-i Vekayi'de ve Düstur'da yoktur.

S. 56 : "Tecil-i Mücazat Kanunu" tâbiri doğru olmasa gerek. Bak. Düstur, cilt XI, S. 152.

S. 62: İstanbul ve Atina Barış Andlaşmalarında (29-IX-1913 ve 14-XI-1913) Lozan'da olduğu gibi bir ahali mübadelesi anlaşması yapılmamıştır. Yalnız Türkiye lehinde hıyar haklarını kullananlar için göç mecburiyeti konmuştu.

S. 78 : 25 Mart tarihli bir gazete: Hangi gazete.

S. 85: Mustafa Kemal Paşa'nın Samsun'da ne kadar ihtiyatlı davrandığı "Erkân-ı Harbiyemden bir kaç zat"ı İngiliz kontrol subaylarının nezdine göndermesiyle anlaşılmaktadır. Bak. Bıyıklıoğlu, "Atatürk Anadolu'da" S. 49. İngilizlerin, Mustafa Kemal'den, Havza'da bulunduğu sırada şüphelendikleri anlaşılıyor.

S. 86 : İngiliz ve Amerikan vesikalarından anlaşılmıştır ki Yunanlıların İzmir'e çıkarılmalarına, münhasıran Lloyd George, Wilson ve Clemanceau arasında, 6 Mayıs 1919 da karar verilmiştir.

S. 92 : Aynı günlerde (ne zaman) İngiliz Muhipleri cemiyeti.

S. 176 : 28 Temmuz Vükelâ Meclisi.

S. 177 : Ertesi günkü (27 Temmuz) Meclis-i Vükelâ?

S. 185: İzmir'e gelecek Milletlerarası Tahkik Heyeti. Bundan maksat, Amiral Bristol Tahkik Komisyonudur. Bunu, Sivas'a gelen Harbord Komisyonundan ayırmak için, tasrih edilmesi uygun olur.

İzmir'e Yunan çıkarmalarına ait resimler nereden tedarik olunmuştur?

Yukarıdaki küçük mülâhazalarım hiçbir surette eserin yüksek değerini gölgeleyecek mahiyette sayılmamalıdır. Son söz olarak şunu açıkça belirtmek isterim ki sayın Profesör, Başkanlık Arşivi vesikalarını kullanmak ve Osmanlı Meclisi Vükelâ

⁶ Galip Kemali Söylemezoğlu, Başımıza gelenler, İstanbul 1939 s. 130.

mazbatalarını tanıtmakla büyük bir hizmet yapmış olmaktadır. Çalışmalarına devam etmesini merakla beklemekteyiz. Bu suretle, en nihayet, "Âsi Mustafa Kemal"e karşı Babıali'nin açtığı mücadele tarihi üzerine ışık tutulmuş olacak ve her şeyden önce Dürrizâde Abdullah Efendi'nin mahut fetvalarının nasıl düzenlendiği anlaşıl-
mış olacaktır.

Münster (Westf), Aralık 1959
GATTHARD JASCHKE
